

למהלך ספר יהושע

הרב יאיר רמר, רב הישוב חרשה

ג. חלוקת הארץ וההתנחלות
ד. הצוואה

עיקרו של הספר
א. ההכנות לכיבוש הארץ
ב. המלחמות לכיבוש הארץ

עיקרו של הספר

"אלמלא חטאו ישראל לא ניתנו להם אלא חמישה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא." רש"י: "שכתוב בו ערך חלק של כל שבט ושבט, ולא סגיא בלאו הכי" (נדרים כב, ב).

אם לא חטאו ישראל היו ניתנים להם מכתבי הקודש רק ספר התורה וספר יהושע, דבר ה' הנאמר לנו על ידי בחיר הנביאים משה רבינו, שצפה באספקלריא המאירה, ופה אל פה דיבר עמו ה'. האומר האלוקי בשיא גובהו, הוא שהיה נמסר לנו, ועמו היה מצורף ספר יהושע שערכה של ארץ ישראל כתוב בו. העולם הבא והעולם הזה.

התורה ותקופתה. תקופת משה רבינו היא תקופה של הנהגה שמימית עליונה. הנהגה שמתעלה מעל צורכי החיים והשעה, בה מוליכים את ישראל בתוך ענני כבוד, ובני ישראל הולכים ארבעים שנה במדבר ורגלים לא בצקה ובגדיהם לא בלו. תקופה בה ישראל אוכלים לחם מהשמים ומים נובעים מבאר שמתגלגלת עמהם, מצב ניסי, מעין עולם הבא של עולם של נשמות, אך הכל מכוון על מנת להיכנס לארץ ולהסדיר את אברי האומה בנחלתה. המרגלים לא רצו להיכנס, מסביר בעל התניא שרצו להישאר במדרגה הרוחנית, מדרגת הנס, ומאסו בארץ חמדה. הם לא ידעו להכיר במעלת ארץ ישראל, הם הסתפקו בחמישה חומשי תורה. אבל ריבונו של עולם רצה שאת כל העליונות ואת כל הניסיות נכניס כאן לארץ, נאיר את עולמנו המעשי והגשמי בכל העליונות. נשמותיהם של ישראל מן הארץ, דבקים הם באלוקים הנוטה שמים ויוסד ארץ. ולכן היינו רוצים שמשה רבינו, מקבל התורה, יכנס לארץ, אך לא זכינו. יהושע מצווה להמשיך את מפעלו של משה,

וכעשר פעמים מוזכר משה בפרק הראשון. יהושע בסגנונו וכוחו נבחר להמשיך, מצד שהיה משמש תלמיד חכם ויוכל להמשיך את משה, וגם מצד מעלתו שיכול לצאת לפניהם ולבוא. יהושע שפניו כפני לבנה מוכן להוביל את ישראל ולהאיר את כוחם שלהם.

ממצב עליון של הארה מלמעלה, יהושע צריך להוביל את הארה של ישראל ההארה של מטה. ישראל נמשלים ללבנה, ויהושע בהנהגתו יגלה את הלבנה. יהושע מוביל את העם לשותפות ואחריות על בניינו, וישראל מקבלים את האחריות על עצמם. ממצב בו היו מונהגים בניסים על כנפי נשרים, ישראל יוזמים ונלחמים ופועלים עד כדי קבלת תורה מחדש מרצון, יהושע נותן להם בחירה מוחלטת האם לעבוד את ה' או לא, וישראל מקבלים ברצון חופשי "לא כי את ה' נעבוד".

במהלך ארוך ומדויק מוביל ה' בהנהגת יהושע את ישראל לשלמותם, כמו שמפורט בפרקי הספר. נוכל לחלק את ספר יהושע לארבעה חלקים:

- א. ההכנות לכיבוש הארץ - שימור המעלה העליונה פרקים א-ה
- ב. המלחמות לכיבוש הארץ פרקים ו-יב
- ג. חלוקת הארץ פרקים יג-כב
- ד. הציווי לעתיד פרקים כג-כד

א. שימור המעלה העליונה

- המשכיות משה רבינו פרק א
- חשיפת מעלת הארץ על ידי המרגלים גם כשעל פניה מקולקלת פרק ב
- נס בקיעת הירדן "כאשר הייתי עם משה כן אהיה עמך" ולקיחת האבנים לזיכרון פרקים ג-ד
- ברית המילה בחרבות צורים לפני המלחמה, קרבן פסח פרק ה

ב. המלחמות לכיבוש הארץ

- מלחמת יריחו מלחמת ה' מלחמה ניסית פרק ו
- חטא עכן כתוצאה מהנס, וחולשת ישראל בעקבותיו פרק ז
- תשובה מאהבה, מעורבות גדולה של ישראל במלחמת העי פרק ח א-כט
- בירור ערך המלחמה במה שמביא לשלום עולמי פרק ח ל-לה
- עצמאות ששוגה באי שאלת פי ה' בהכנסת הגבעונים פרק ט

פרק י א-יא	עזרה לגבעונים, ושיתוף מלא בין יוזמת ישראל לעזרת ה' במלחמה
פרק י יב-יד	שירת שמש בגבעון דום וירח בעמק איילון
פרק י טו-מג	שותפות יהושע והעם במלחמת חמשת המלכים
פרק יא	אחרי השילוב המלא, המשך ישיר לכיבוש כל הארץ
פרק יב	סיכום הכיבושים של יהושע עם כיבושי משה

ג. חלוקת הארץ

פרק יג	חלוקת הארץ והזכרת שבטי עבר הירדן
פרקים יב-יז	הסדרת אברי האומה וקודם כל יהודה ואפרים
פרק יח א	התנחלות המשכן
פרקים יח-יט	שבעה שבטים מרוכזים ביחד, ויהושע שולח אותם לחלק את הארץ
פרקים כ-כא	קביעת הערים המקודשות, ערי המקלט וערי הלויים
פרק כב	החזרת שבטי עבר הירדן ובירור קישורם לישראל

ד. ציווי לעתיד

פרק כג	עד שנירש את כל יושבי הארץ לא לכרות איתם ברית
פרק כד	קבלת התורה

א. הכנות לכיבוש הארץ

ישראל מתכוננים לכניסה, שיבת ישראל לארצם ובנין הארץ. אין זו תנועת עם המחפש מקום לגור, אין זה מקלט בטוח לבעיית היהודים והיהדות. שיבת ישראל לארצם זו שאיפת עומק הטוב החודר את כל היש בשורשו, שאיפה של שלמות אין סופית המבקשת להתממש בארץ, ולכן ככל דבר קדוש צריך לזמן אותו לקדושה.

המשכיות משה: בפרק הראשון ריבוננו של עולם מצווה את יהושע לעבור, הצו האלוקי הוא שאומר לך -לך לארצך. יש ערך אלוקי בכניסה לארץ, ומתוך כך ציווי להתחזק ולהתאמץ, ולא ימוש ספר, לעומת המחשבות שהלאומיות הישראלית אינה צריכה תורה, התורה בשביל תקופת הגלות. הדגש חזק ואמץ לשמור ולעשות ככל התורה אשר ציוה משה עבדי. אין אנו עוזבים את כל הנשגב, חששם של המרגלים לא יקום, הכניסה לארץ לא סותרת את כל מעלת התורה, אלא שצריך להתחזק ולהתאמץ, ויהושע מכוון את העם, וגם את הלוחמים, שיערכו למלחמה כמו שציוה משה, כשבני גד ראובן וחצי שבט המנשה יעברו לפני העם.

קדושת הארץ: הארץ לא פותחת את שעריה לישראל, כמו לפני חטא המרגלים שהארץ אכלה את יושביה הכנענים על מנת שלא יבחינו במרגלים, ובוודאי הייתה מאפשרת לישראל להיכנס בקלות. חטא המרגלים הפיל את ישראל וארצם ממעלתם, והארץ סוגרת ומסוגרת הן מבחינה צבאית והן מבחינה רוחנית, האישה הראשונה שנציגי ישראל פוגשים בארץ זו אישה שמתעסקת בשפלות, וזו ארץ שאנו עומדים להיכנס אליה, ארץ שעליה יושבים עמי כנען המקולקלים מכל העמים "ארור כנען", אך מרגלים ענקיים כפנחס וכלב מבררים לישראל ולנו את מעלת הארץ. אף האישה הזונה, בפנימיותה מוכנה ומבקשת את ישראל, רחב הזונה מתגיירת ונישאת ליהושע, והיא שאומרת שאין רוח באיש. גם אם חטאים מצויים ברחובותיה, בפנימיותה היא קודש קודשים, ואל לנו להביט אל הגלוי אלא אל מה שיש בתוכו. וישראל הולכים לכבוש ארץ שנאמר בה כי "ה' הוא האלוקים בשמיים ועל הארץ מתחת" (ב, יא).

שמימיות הארץ: ה' צבאות הוא שהולך לפני העם, ארון הברית אדון כל הארץ מורה את הדרך אשר נלך בה. ויש צורך לברר לעם שכשם שה' היה עם משה כן יהיה עם יהושע, לא רק במובן שיעזור לו - אלא גם מעלת ורמת ההנהגה של יהושע לא מאבדת את מעלת משה, וכשם שמשה הוביל את ישראל במדרגה ניסית - גם יהושע שייך למדרגה זו. עם כל מה שנלך בדרך טבעית, ביסוד הבניין וההנהגה עומד מה שמעל הטבע.

משמי שמיא אנו בונים את תחתיות ארץ, אין אנו מוותרים ומאבדים את מעלת הנשגב ויורדים להתעסק בקטנות, כי בסיס הכניסה הוא מה שמתעלה מעל כל חוקיות הטבע: "כנח רגלי הכוהנים נושאי ארון ה' אדון כל הארץ במי הירדן מי ירדן יכרתו" (ג, יא). את התוכן הזה והמעלה הזו יש לשמר לדורות הבאים שיתבססו בארץ, שידעו שבסיס קיומנו כאן הוא גבוה מעל גבוה, ויש לקחת י"ב אבנים, שכשישאל בנך מה האבנים, תאמרו שמי הירדן נכרתו מפני ארון ברית ה', אשר הוביש ה' אלוקיכם את מי הירדן מפניכם (ד, כג).

הברית והפסח בארץ: גם כשנוצרה הזדמנות לכיבוש מהיר וקל כשנמס לב יושבי הארץ מפני בני ישראל, עדיין ישראל משתהים לכבוש את הארץ. יש להכשיר את חרבות הצורים על ידי ברית מילה, אי אפשר לכבוש את הארץ ערלים, כל עוד התאוות מתגברות אין זכות לרשת את הארץ. כל עוד הגוף לא קדוש, כל עוד לא נכרתה ברית בין הגוף לנשמה, בין החומר לרוח, אין זכות לכבוש את הארץ. ארץ החיים, ארץ ה', שכל כולה קודש קודשים, שייכת לעם נימול, לעם שידוע לחיות את הרוח בגופו. ולאחר המילה אוכלים את הפסח משוחררים מחרפת גלות מצריים, וזכאים לאכול מעבור הארץ.

ב. המלחמות לכיבוש הארץ

אחרי שהוכשרו החרבות ישראל מוכנים למלחמה בעמי הארץ לרשת את הארץ ולשבת בה. ארבע מלחמות מתוארות לנו בהרחבה, מלחמת יריחו, מלחמת העי, מלחמת מלכי הדרום ומלחמות מלכי הצפון.

מלחמת יריחו, מלחמה בה ישראל מקשיבים לקול השופר מסובבים את החומות והחומה נופלת. ישראל שותפים במלחמה, אבל שותפים פסיבית, נותנים הם מקום לשמים ולארץ שיפעלו, עדיין מדרגה ניסית. לאחריה מלחמת העי שהיא כולה צבאית, הערכות מודיעינית וטקטיקות מלחמה, הצבת אורבים והטעיית אויב, מלחמה ממשיית ארצית עם כל היוזמה והערכות האנושיות. ולאחריה מלחמת בית חורון, המשלבת את העשייה האנושית עם הסייעתא האלוקית, יהושע עולה עם צבאו כל הלילה, רודף אחרי המלכים, והקב"ה מוריד אבנים גדולות מן השמים. והאחרונה המלחמה הגדולה, עם רב כחול אשר על שפת הים, אך תיאורה בכתובים קצר. כבר הגענו במלחמה הקודמת לשיא, להתאמה הגמורה בין ישראל לבין מעשי ה', ואחרי המיצוי המלא של השותפות בין ישראל לקב"ה אין צורך להרחיב בתיאור הכיבושים. ההמשך הוא פשוט, כיבוש שלם של הארץ.

משבר עכן ותיקונו: המלחמות לוו במשברים שנולדו כתוצאה מאופיין של המלחמות, והם שהכשירו את המדרגה שבאה לאחריהם. הניסיות של מלחמת יריחו, ופרישת יהושע בהקדשת השלל לה', כשלא ניתן מקום לרצון וצורכי איש, הם שהובילו לכישלוננו של עכן ש"ראה בשלל" (י, כא). ראה במה שכתוב בתורה "ואכלת את שלל אויבך". כאן בארץ אנו שבים אל הטבע, שייכים אל הקדושה שבתוך הטבע, וכשהובלט צד אחד, צד הקדושה המתנשאת וצורת את הטבע, כשפורשים מהשלל, מתפרצת לעומת זה תביעת החיים הארצית - כישלוננו של עכן.

כישלוננו מחליש את כל ערך המלחמה, תאוותיו שהתגברו כנגד חרמו של מנהיג העם, מיעטו את מעלת המלחמה, כאילו כל מה שאנו נוחלים את הארץ זה כדי למלאות את צרכינו ומאויינו, וכך כל ישראל ויהושע נכשלים בכיבוש העי. יהושע לא מוצא צורך לצאת בראש הלוחמים למרות שה' אומר לו לצאת לפני העם, וגם העם לא רוצה לטרוח ולהילחם. רק שלושת אלפים לוחמים יוצאים למלחמה. תחושת השליחות והיעוד לא ממלאים את לב ישראל. והלוחמים נכשלים, ונופלים ביד תושבי העי. ישראל קורעים את בגדיהם, ובגורל שבים בתשובה ומתקנים, מתקנים מהחטא בתשובה מאהבה, ושבים ונלחמים. החטא מיעט את הסייעתא דשמיא, ועכשיו ישראל צריכים במאמצים מרובים להתאמץ לנצח, וכך חוזר כל העם למלחמה ויהושע וכידון בידו עומד בראש הלוחמים. הסתרת הפנים מכריחה את ישראל לעמוד על רגליהם, ליזום ולתכנן את המערכה. מלחמה של מלמטה

למעלה, התשובה מאהבה מגלה כוחות עלומים של יוזמה ומסירות, וישראל לוקחים את האחריות לידיהם.

משבר הגבעונים ועילויו: התעוררות האנושות, הרצון והיוזמה, מובילים לכישלון בקבלת הגבעונים וכריתת ברית עמהם בשבועה בלי לשאול את פי ה'. כאן זהו כבר חטא בשגגה, וכאן ה' לא גוער בהם ולא מענישם, למרות שקבלת הגבעונים לישראל מסבכת את ישראל בדורות שאחר כך. כריתת ברית עם יושבי הארץ שהיה צריך להורישם נעשתה מתוך תחושה מופרזת של זכות החלטה, אבל כאן הקב"ה אומר לישראל אדרבא לסייע לגבעונים, וכשעולים עליהם למלחמה ה' אומר ליהושע "אל תירא כי בידך נתתם". וכך ישראל רודפים ומכים את חמשת המלכים במעלה בית חורון, והקב"ה מוריד אבני ברד מהשמים. לא מלחמה שמיימת בלבד ולא ארצית, אלא ישראל נלחמים בארץ וה' נלחם להם מהשמים, מעמד מופלא, עד שהשמש והירח נעמדים לכבודם של ישראל. ישראל אומרים את שירתם במעמד המופלא של איחוד שמים וארץ, והכל נאלם דום: "שמש בגבעון דום וירח בעמק איילון" (י. יב).

מתוך מלחמה זו נמשכת המלחמה גם במלכי הצפון, והורשת כל הארץ בפני בני ישראל. הכיבוש הוא כללי, ועדיין יושבים בארץ מעמי הארץ, אבל ישראל שולטים על הארץ, על הארץ כולה, עבר הירדן המזרחי והמערבי. הארץ האחת בכל אבריה נתונה בידי ישראל.

ג. חלוקת הארץ וההתנחלות

אחרי שבע שנים של כיבוש, שישראל ריבונים על הארץ, מצווים הם לשבת בה "וירשתם אותה וישבתם בה", שלא נניחה ביד זולתנו מן האומות ולא לשממה. כאן אנו מגיעים לעיקר ספר יהושע "שערכה של הארץ ישראל הוא", הסדרת כל אברי האומה באופן הנכון המוכן להשראת השכינה. מעניין שהגר"א ממעט בפרושים על הפרקים הראשונים, אך על פרק הנחלות מאריך ביותר.

הראשונים לקבלת נחלה בארץ הם יהודה ויוסף, ראשי בני ישראל שמהם מלכים ומהם משיחים, ובתוך נחלת בני יוסף נקבע המשכן בשילה. אחרי שנקבעו השבטים המרכזיים ובתוכם משכן ה', מתרפים שאר השבטים ולא מבקשים להם נחלה בארץ. יהושע גוער בהם, כי המבוקש הוא שישראל יהיו מסודרים לשבטיהם, וכל שבט ימצא את הטוב הגנוז בנחלתו, וכך יתפתח הישוב, כשכל שבט ינגן את הניגון שלו, ומיניה ומיניה יתקלס עילאה.

אם היינו זוכים היינו מבינים את השמות ואת הגבולות, הם היו מגלים לנו את הנכמס בהם, וכך היינו מבינים את עניינו של כל שבט ושבט, יורדים לעומקו ולתוכן חייו. אך השמות הם רק מילים, ואנו צריכים לשבת בארץ לאכול מפריה

ולשבוע מטובה, עד שהשמות יהפכו לחיים.

לאחר שהשבטים מקבלים את נחלותיהם, יהושע מבדיל את ערי הקודש, ערי המקלט, השזורים לכל מרחבי הארץ, על מנת לטהרם ולקדשם, וערי הלויים הפזורים בכל ערי ישראל על מנת ללמדם תורה. וכך בכל שבטי ישראל בכל גווניהם המחולקים מצוי הכח המאחד והמרומם - ערי מקלט וערי הלויים.

גם תושבי עבר הירדן חוזרים למקומם, מקום מרוחק ומנותק, ויש צורך לברר את שייכותו האמיתית לאומה ולמשכן בשילה, והדבר נעשה בבירור נוקב בין ישראל לשבטי עבר הירדן.

ד. הצוואה

לפני מותו מצווה יהושע את העם לבל יכרתו ברית עם יושבי הארץ. אומנם לא הצליחו בני ישראל עדיין להוריש את כל עמי כנען, ועלולה לעלות מחשבה שזו המציאות וכדאי שנסתגל אליה, מחשבה שיכולה לחלחל ולהרוס את בית ישראל ולגרום שיכרתו ברית עם יושביה. ולכן מזהיר יהושע אזהרה ברורה: "ונשמרת מאוד לנפשותיכם לאהבה את ה' אלוקיכם" (כג, יא).

קבלת תורה מרצון: לאחר כיבוש וחלוקה, לאחר שישראל יושבים על אדמתם ישראל נכונים לקבלת תורה מחדש שלא בכפיית הר כגיגית אלא בבחירה מוחלטת, "בחרו לכם את מי תעבודו" (כג, טו), וישראל נענים ומכריזים "לא כי את ה' נעבוד" (כד, כא). החלטה ברורה ועמוקה, עד שהאבן ששמעה את כל אמרי ה' יכולה להיות עדה לישראל.

בשעה זו מסיים יהושע תפקידו: "וישלח יהושע את העם איש לנחלתו" (כב, כז).

